

Constantin A. Stoide, Ioan Caproșu, *Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova. De la începutul secolului al XVIII-lea până la 1850*, Ed. Universitas, Chișinău, 1992, 352 p.

După ce ani de-a rândul au investigat, prin cercetări aproape exhaustive, în primul rând principalele fonduri ale Arhivelor Statului din Brașov (Constantin A. Stoide), apoi cele de la Iași, București sau din alte depozite arhivistice din țară, precum și bogata colecție de documente, fostă la Biblioteca Academiei Române, actualmente la arhivele centrale bucureștene (Ioan Caproșu), iată că acum cei doi cunoscuți istorici ne oferă, ca rezultat al îndelungatelor și pertinentelor lor cercetări, o lucrare a cărei necesitate a fost deseori relevată în istoriografia românească.

Acest volum, rămas multă vreme în manuscris, datorită unor vremi neprielnice publicării unor astfel de lucrări, apare la câțiva ani de la trecerea în lumea umbrelor a unuia din autori, C. A. Stoide, prin strădania meritorie a Editurii Universitas din Chișinău.

Titlul volumului ne previne că autorii își propun, și reușesc pe deplin, să examineze problematica complexă a relațiilor economice dintre marele centru comercial transilvan al Brașovului și Moldova într-o perioadă de început a epocii moderne, când se produc mutații importante în societatea românească.

Concepută - așa cum o mărturisesc autorii în *Introducere* - ca o continuare, pentru secolele XVIII-XIX, a unor sinteze fundamentale privitoare la secolele XIII-XVII, elaborate anterior de Nicolae Iorga, Radu Manolescu sau Alexandru I. Gonița, cartea, prin intermediul unui abundent material informațional, examinează întreaga problematică și o serie de aspecte secundare ce recurg din ea, relevând rolul Brașovului și a zonei din jur, în menținerea și dezvoltarea legăturilor multilaterale dintre românii de pe ambii versanți ai Carpaților.

În acest context lucrarea evidențiază cu toată rigoarea științifică rolul de placă turnantă al orașului transilvan în cadrul relațiilor economice și nu numai dintre cele trei țări române la începutul epocii moderne, relații ce s-au constituit într-un nou temei în lungul drum al realizării unității românești.

După o motivație preambulară (*Introducere*), în care este sintetizată, între altele, complexitatea și dificultatea realizării documentării în problematica dată, datorită varietății deosebite a izvoarelor, a factorului cantitativ și, nu în ultimul rând, a celui paleografic, problematica importantă și incitantă a cărții beneficiază de spațiul a douăzeci și două de capitole, grupate în două părți, care se însumează într-un volum cu totul remarcabil și oarecum singular în literatura domeniului.

Intr-un prim capitol (p. 8-12) autorii fac o succintă incursiune în ansamblul relațiilor economice dintre Țara Moldovei și Brașov în secolele XV-XVII și din perioada de după încorporarea Transilvaniei în Imperiul habsburgic, subliniindu-se treptata slăbire a acestor relații în secolul XVII și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru ca apoi, în perioada ce a urmat, sub imperiul noilor concepții mercantiliste, dominante în imperiu, să cunoască o perioadă de ascensiune.

Situația externă ce a favorizat tendința statului habsburgic de a-și extinde comerțul și prin intermediul negustorilor brașoveni spre estul și sud-estul european, în care zona est-carpatică ocupă un loc distinct și mai ales câștigarea unor anumite situații de drept, privilegiate, introduse prin clauzele economice ale tratatelor de la Karlowitz, Passarowitz și Belgrad este examinată în capitolul al doilea.

Autorii analizează în continuare (cap. III și IV) așezămintele vamale din Moldova și modul de taxare a mărfurilor duse de la Brașov în Moldova și a produselor moldovenești duse în scop de comerț în acest oraș transilvănean, insistând mai ales pe problematica transportului de mărfuri brașovene în Moldova, pe privilegiile acordate căraușilor din satele moldovene Comănești și Dărmănești și pe conflictele de interese dintre negustorii brașoveni și căraușii secui din Brețcu.

Caracteristicile comerțului Moldovei și al Țării Românești cu Transilvania și, în speță cu Brașovul, în secolul al XVIII-lea, bazate pe transformarea Principatelor într-o zonă bogată în materii prime și, în același timp, într-o piață de desfacere a mărfurilor manufacturate în Imperiul habsburgic, zonă de interes atât pentru autoritatea de stat cât și pentru particulari, ca și modalitățile sub care s-a răsfrânt înființarea în Principate a agențiilor consulare austriece, făcută sub imperiul unor cerințe de natură economică și politică, atât asupra comerțului desfășurat de negustorii brașoveni, cât și asupra situației lor de fapt și de drept în Moldova, sunt clar reținute în următoarele trei capitole.

Măsurile de catagrafiere a supușilor străini din Moldova realizate în anul 1825, principiile care au stat la baza acestei acțiuni și mai ales implicațiile acesteia referitoare la statutul supușilor austriece participanți la comerțul transilvano-moldav sunt analizate de autori ca un moment distinct în evoluția raporturilor comerciale dintre cele două părți (cap. VIII).

Ilustrând modul în care s-a desfășurat comerțul brașovean în Moldova, în condițiile istorice date de secolul al XVIII-lea, C. Stoide și I. Caproșu reliefează (cap. IX și X) datele și împrejurările în care diferiți brașoveni atrași de prilejul unor afaceri fructuoase și de o fiscalitate mai elastică decât cea din imperiu s-au așezat la Iași și în alte centre urbane moldovene. Creșterea numărului de supuși cezaro-crăiești din Moldova, mai ales spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în rândul cărora se află și destui negustori brașoveni, a determinat extinderea și diversificarea rețelei de organe consulare imperiale în această țară (cap. XI). Acum apar noi organe consulare, așa numitele stărostii. Evoluția acestora este analizată pe baza unor bogate surse informaționale pe parcursul a patru etape distincte până la anul 1850, subliniindu-se maniera în care s-a realizat înființarea stărostiilor în ținuturile moldovene și apoi împrejurările sub care acestea au evoluat.

Prima parte a cărții se încheie cu un capitol (XII) dedicat circulației monetare în

secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, precum și problemelor relative la unitățile de măsură și greutate folosite în comerțul țărilor române în această perioadă, subliniindu-se și explicitându-se marea varietate terminologică întâlnită în documente, ca un aspect indispensabil înțelegerii lucrării în ansamblu.

Legăturile comerciale ale brașovenilor cu Moldova sunt analizate de cei doi cercetători într-un prim capitol al celei de-a doua părți a demersului lor istoriografic, din perspectiva activităților comerciale desfășurate de firma comercială brașoveană "Ion și Dan sin Dan Cazan" și mai ales, a casei de negoț a lui Mihail Cimbru. Se reliefează astfel rolul crescut al negustorilor români care ajung să domine autoritar importul, exportul și tranzitul de mărfuri spre și dinspre Moldova în condițiile diminuării participării sașilor și a companiei grecești de negoț la comerțul transilvan. În cadrul acestor relații comerciale, un loc aparte îl ocupă intensul negoț cu cărți făcut de brașoveni în Moldova.

Comerțul cu produse moldovenești făcut de moldoveni cu Brașovul (cap. II) constituie o altă latură a legăturilor economice dintre orașul transilvan și Moldova. Acest comerț furniza prin intermediul unor negustori ca: Andrei, fiul mitropolitului Nichifor al Moldovei, Mihalache Zugravul, Apostol Diamandi sau Nicolae Ozun, importante cantități de piei, blănuri, lână, ceară, vinuri, vite pentru a fi speculate, prin prelucrare și revânzare mai departe, importând numeroase produse manufacturate ca încălțăminte, flanele, pânzeturi, sticlă etc.

Activitatea negustorilor români din Brașov s-a lovit de o serie de piedici puse de conducerea săsească a Magistratului, favorabilă organizării proprii de breaslă. Aceasta a impus pentru buna desfășurare a activităților, ca și pentru punerea lor la adăpost de eventualele impedimente datorate conducerii orașului, organizarea în așezăminte și asociații profesionale a negustorilor români și a auxiliarilor lor din Brașov, într-o perioadă când aceștia dețin un rol de prim ordin în comerțul Transilvaniei. (cap. III)

Afacerile comerciale ale unor negustori brașoveni la Iași în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se vor așeza statornic aici, deschizând prăvălii cu bezmen pe cele mai importante artere comerciale ale orașului, vor încheia tovărășii de negoț, de import-export, sunt analizate în perspectiva activităților comerciale desfășurate de negustorii din neamul Răuț, de Marco Duzi, de Mavrodin Hagi Sivu, de Barbu Cepescu sau Nicolae Ioanovici Găitan. (cap. IV)

Legăturile comerciale ale brașovenilor cu Focșanii, al doilea oraș moldovenesc ca importanță în comerțul cu Brașovul, cele cu orașul portuar Galați, aflat în plină ascensiune economică în această perioadă, cu Bacăul, Romanul, Bârladul sau Tecuciul, precum și cu alte centre urbane moldovenești, prin prisma afacerilor de negoț desfășurate aici de negustorii brașoveni, relevă un flux al comerțului moldo-brașovean la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ce evidențiază, pe baza unor vechi tradiții, necesitatea unei comuniuni de viață românească. (cap. V-VIII)

În același timp negustorii brașoveni își fac deseori apariția și în părțile de răsărit (Basarabia) și de nord (Bucovina) ale vechii țări a Moldovei, amputate de la o vreme de ruși și de austrieci. (cap. IX). Analiza activității acestora, atât în calitate de negustori așezați permanent în diverse târguri din aceste părți, fie în calitate de negustori ambulanți prezenți

la târgurile și iarmaroacele anuale, relevă faptul că afacerile lor în aceste părți nu se deosebeau cu nimic de cele practicate în Principatul Moldovei.

Prezența brașovenilor la bâlciurile, târgurile și iarmaroacele înființate prin hrisoavele domnești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor în Moldova este prezentată succint, pe baza unor informații documentare disparate, într-un ultim capitol. (X) Negustorii brașoveni veneau la aceste iarmaroace din târgurile moldovenești, atât pentru a-și desface produsele lor, cât și pentru a cumpăra mărfuri moldovenești, între care achiziționarea vitelor a constituit un aspect important în întreaga perioadă luată în studiu, comerțul cu vite având vechi tradiții în relațiile economice moldo-transilvane.

În concluzie, autorii, după ce sintetizează evoluția cronologică a relațiilor economice dintre Țara Moldovei și Brașov, cu perioadele specifice de ascensiune și decădere, subliniază importanța pătrunderii tot mai accentuate a negustorilor și meseriașilor brașoveni în viața economică a Moldovei, ca un factor economic dinamizator, care, prin împământarea în această țară a dat noi dimensiuni demografice și sociale complexului fenomen de transformare structurală a societății moldovenești în prag de epocă modernă.

Celor zece documente date în anexă pentru a ilustra întrucâtva întreaga problematică abordată le urmează, ca la orice scriere de ținută academică, un rezumat în limba engleză și mai ales un amănunțit indice general, deosebit de util tuturor în consultarea rapidă a lucrării.

Prin această primă abordare științifică de ansamblu a vastei arii tematice a relațiilor economice dintre Brașov și Moldova în secolele XVIII-XIX, autorii ne oferă o carte deosebit de densă sub aspectul bogăției informaționale, incitantă sub raport ideatic și metodologic, de o netăgăduită utilitate și profit științific, ce se recomandă de la sine tuturor celor interesați.

Mihai-Ștefan Ceașu